

A MUNKANÉLKÜLISÉG GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI KÖVETKEZMÉNYEI

KUCSÉBER LÁSZLÓ ZOLTÁN

Kézirat lezárásának időpontja:

2011.04.24.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS \ 1

1.FOGALMI MAGYARÁZATOK \ 3

2.A MINTÁBA KERÜLT ORSZÁGOK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETÉNEK
BEMUTATÁSA AZ EZREDFORDULÓ UTÁNI IDŐSZAKBAN \ 6

3.A MUNKANÉLKÜLISÉG HATÁSAI \ 10

3.1. Az elemzéshez használt a módszertani eszközök és alkalmazásuk bemutatása 10

3.2. Gazdasági hatások12

3.2.1. A munkanélküliség és a Reál GDP kapcsolata \ 12

3.2.2. A munkanélküliség és a GDP- arányos munkaerőpiaci közkiadások \ 16

3.3. Társadalmi hatások \ 19

3.3.1. A munkanélküliség hatása az országok népességére \ 18

3.2.2. „Hogyan élnek meg az emberek a munkanélküliséget?” Munkanélküliség társadalmi
következményei \ 24

4. ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK \ 29

Felhasznált Irodalom \31

Mellékletek \ 33

Bevezetés

„A nem alkalmazott munkaerő kielégítetlen emberi
szükségletet jelez a jólét közepette. Ez a modern kor
legnagyobb megoldatlan paradoxona.”

Henry Wallace

Dolgozatomban a munkanélküliség témakörével szeretnék foglalkozni. Ahogy a mottó is tökéletesen megfogalmazza, a munkanélküliség a modern közgazdaságtannak egyik nagy kihívása (természetesen munkanélküliség a korábbi korokban is létezett), jelenleg pedig a gazdasági világválság árnyékában még aktuálisabb probléma. Számítalan közgazdasági magyarázat létezik a munkanélküliség okaira és megoldásaira. Viszont kevesebb olyan mű született, amely a munkanélküliségnek a következményivel komplexen (társadalmi és gazdasági) foglalkozik. A dolgozat célja a munkanélküliség társadalmi és gazdasági következményeinek komplex, egyenrangú vizsgálata. Ezért a dolgozatban igyekeztem hasonló arányban foglalkozni a társadalmi és gazdasági hatásokkal. Minden társadalmi hatás közvetve, hosszú távon befolyásolja a gazdaság állapotát.

A dolgozat által vizsgált területeket lehet a szerint is csoportosítani, hogy gazdasági, matematikai- statisztikai módszerekkel konkrétan mérhetőek, vagy nem. Ebből a szempontból, a négy területből három könnyen felírható számokkal. A negyedik fejezet, amely a munkanélküliség társadalmi következményeivel foglalkozik, kevésbé számszerűsíthető.

A gazdasági részben a munkanélküliség és a reál GDP között keresek kapcsolatot. A fejezet második felében a munkanélküliségnek az államok költségvetésére gyakorolt hatását vizsgálom, a GDP arányos munkaerőpiaci ráordítások segítségével. A társadalmi részben a munkanélküliség és a népesség növekedése közötti esetleges kapcsolatot vizsgálom. Az utolsó pontban a munkanélküliség társadalmi és egyéni hatásait ismertetem.

A munkanélküliség és GDP növekedés kapcsolatának vizsgálatához 2000 és 2009 közötti adatokat használtam fel. A vizsgálatok megfelelő reprezentáltságához tíz országot választottam (az indoklás és a csoportosítás a munkaerőpiaci elemzés fejezetben). A kapcsolatok vizsgálatánál a korreláció és regressziós statisztikai számítási módszereket használtam.

A dolgozatban az alábbi hipotéziseket vizsgálom:

H.1. A vizsgált országokban a munkanélküliség és a GDP között szoros, pozitív irányú kapcsolat áll fenn Okun törvényének megfelelően.

H.2. A GDP arányos munkaerőpiaci kiadások a fejlett uniós tagállamokban magasabbak, mint az újonnan csatlakozott államokban.

H.3. A harmadik hipotézis szerint, a munkanélküliség, és a népesség reprodukciós rátája (az egy nőre jutó gyerekszám) között szoros kapcsolat van, tehát a munkanélküliség növekedése, a népesség növekedését csökkenti.

H.4. A munkanélküliség hatással van az emberek egészségi állapotára, önértékelésére, társas kapcsolataira és a társadalmi- közösségi aktivitásra. A munkanélküliek körében gyakoribbak a szenvedélybetegségek (alkoholizmus, kábítószer).

Az irodalmak tekintetében az elméleti fejezetekhez hazai és külföldi közgazdász munkáját felhasználtam. A gyakorlati részekhez külföldi adatbázisok nyújtottak segítséget (Eurostat).

1. Fogalmi magyarázatok

A fejezet célja, hogy röviden bemutassa azokat a fogalmi rendszereket, melyeket a dolgozat témája szempontjából relevánsnak tartok.

A *gazdaságilag aktív népesség* a foglalkoztatottakból és a munkanélküliekből tevődik össze. A foglalkoztatottság, avagy a foglalkoztatási ráta egy adott gazdaság munkaerőpiacának fontos jelzőszáma. „*Foglalkoztatottnak* minősül minden 15 éves és idősebb személy, aki az eszmei időpontot megelőző héten legalább egy órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy rendszeres foglalkoztatástól csak átmenetileg volt távol. Jövedelmet biztosító munkának számít minden olyan tevékenység, amely pénzjövedelmet, vagy természetbeni jutást biztosít. Ennek megfelelően foglalkoztatottak mindazok, akik munkaviszonyban, közalkalmazotti, köztisztviselői jogviszonyban állnak bármely munkáltatóval, vagy vállalkozói engedéllyel rendelkeznek.” (Fóti János–Lakatos Miklós, 2006. 113.o.) A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) meghatározása szerint a munkában állóknak a teljes munkaképes korú népességhez viszonyított százalékos aránya.

Munkanélküliségről beszélünk, ha a nemzetgazdaság aktív lakosságának a létszáma nagyobb, mint a foglalkoztatottak létszáma. Amennyiben a szóban forgó nemzetgazdaság aktív lakosságának van olyan része, amely önszántából választja a munkanélküliséget, akkor ők alkotják az önkéntes munkanélkülieket. Kényszerű a munkanélküliség akkor alakul ki, ha az adott reálbér mellett a munkakínálat nagyobb, mint a munkakereslet, azaz $N^S > N^D$. (Meyer Dietmar - Solt Katalin, 1999.)

Nem mindig nyilvánvaló a foglalkoztatott és a munkanélküli státus megkülönböztetése. Az egyértelmű helyzeteken kívül – amit az egyik oldalon a teljes idős állás, a másikon a munka teljes hiánya jelent – ugyanis a gyakorlatban sokféle közbülső állapot fordul elő, amit alulfoglalkoztatásnak vagy részleges munkanélküliségnek neveznek. Ilyen például, ha valaki teljes idős állásban kíván dolgozni, de csak részmunkaidős foglalkoztatást talál, vagy ha rendszertelen alkalmi munkákat végez. (Galasi Péter –Nagy Gyula,1997.)

A következőkben a munkanélküliség típusait és azok okait ismertem:

1. *„Súrlódásos munkanélküliség:* azért lép fel, mert a munkaerőpiacok eredendően dinamikusak, továbbá mert az információáramlás tökéletlen, és mert időbe telik, mire a munkanélküli dolgozók és az üres állásokkal rendelkező munkáltatók egymásra találhatnak. Még akkor is, ha a munkaerő-állomány mértéke állandó, minden időszakban vannak a munkaerőpiacra újonnan belépő álláskereső, miközben más foglalkoztatott vagy munkanélküli személyek kilépnek a munkaerő-állományból. Mivel a munkahelyet keresők jellemzőivel és a megnyíló munkahelyek természetével kapcsolatos információkat nem lehet azonnal megtudni, illetőleg kiértékelni, időbe telik, mire megtörténnek a munkanélküliek és a munkáltatók közötti összepárosítások.” (Ehrenberg G. – Smith R, 2003.590-617. o.)
2. *Strukturális munkanélküliség:* olyankor lép fel, amikor a munkaerőpiac keresleti és kínálati oldalának a szerkezete eltér egymástól. Gyakori eset például, hogy amikor a gazdaságok növekednek, akkor a gazdasági struktúra átalakul; számos korábbi munkahely megszűnik, és sok munkahely keletkezik, amelyekben merőben újfajta képességekre van szükség, mint a régi, leépülő gazdasági ágakban. A gépkocsik elterjedése például számos lóápolót, ostorkészítőt, kocsist stb. állástalanná tett, miközben nagy munkaerőhiány keletkezett gépkocsi szerelőkől, gépkocsivezetőkből.
3. *Kereslethiányos ciklikus munkanélküliség:* az üzleti tevékenység ingadozásaihoz (az „üzleti ciklushoz”) kapcsolódik, és akkor lép fel, amikor a kibocsátások piacán bekövetkező összkereslet csökkenés lefelé rugalmatlan reálbérek közepette csökkenést idéz elő a munkaerő iránti összkeresletben.
4. *Szezonális munkanélküliség:* hasonlít a kereslethiányos munkanélküliségre annyiban, hogy ezt is a munkaerő iránti kereslet ingadozásai idézik elő. Itt azonban az ingadozások pontosan előreláthatóak, és szabályszerű mintát mutatnak az év folyamán. Például a mezőgazdasági munkavállalók iránti kereslet a vetési időszak után csökken, és a betakarítási időszakig alacsony marad; télen csökken az építőiparban a munkások iránti kereslet. (Bánfalvy Csaba, 2002.)

A témám szempontjából fontosnak tartom a hiszterézis fogalmának bemutatását is. A hiszterézis az eseményeknek a természetes rátára gyakorolt hosszú távú hatását jelenti. Ilyen esemény lehet a recesszió is, amely a munkanélküliség természetes rátájának megváltoztatásával maradandó sebeket hagy a gazdaságon, mivel a munkanélküliség hosszú távon megváltoztatja a munkanélkülivé vált embereket. A munkások például értékes képességeket veszíthetnek el foglalkoztatásuk szüneteltetésekor, és csökkenhetnek lehetőségeik, hogy új munkahelyet találjanak a válság után. Továbbá megváltozik a munkához való hozzáállás, csökkenti az új munkahely iránti vágyat. (Mankiw N. G., 2005.)

2. A mintába került országok munkaerő-piaci helyzetének bemutatása az ezredforduló utáni időszakban

A munkanélküliség hatásainak vizsgálatához tíz európai országot választottam. Ahhoz, hogy a vizsgálatok során minél pontosabb eredményre jussak, és megfelelően reprezentált legyen a vizsgálat, igyekeztem heterogén csoportot összeállítani. A tízből öt régi, öt pedig újonnan csatlakozott ország. A kelet-közép-európai régióból Magyarország mellett Szlovákiát, és Lengyelországot választottam. A Balti-államok közül Litvániát, a Balkánról pedig Bulgáriát. Továbbá Európa két legnagyobb gazdaságát: Németországot és az Egyesült Királyságot, Dél Európából Spanyolországot és Görögországot, a Skandináv országok közül pedig Finnországot választottam.

Ebben a fejezetben megvizsgálom a kiválasztott országokban a munkaerőpiac állapotát a legjobban jelző munkanélküliségi és foglalkoztatási rátának (foglalkoztatási táblázat a mellékletekben elérhető) az értékeivel és trendjeivel. Továbbá minden állam legfontosabb gazdasági eseményeit (pl.: Európai Unióhoz való csatlakozás), gazdasági reformjait (munkaerő-piaci, adóreform stb.) is megemlítem, amelyek közvetlenül vagy közvetetten hathattak a munkaerőpiacra.

1. táblázat
Munkanélküliségi ráta alakulása 2000 és 2009 között (%)

Év / Ország	Magyarország	Németország	Egyesült Királyság	Spanyolország	Finnország	Görögország	Lengyelország	Bulgária	Litvánia	Szlovákia
2000	6.4	7.5	5.4	11.1	9.8	11.2	16.1	16.4	16.4	18.8
2001	5.7	7.6	5.0	10.3	9.1	10.7	18.3	19.5	16.5	19.3
2002	5.8	8.4	5.1	11.1	9.1	10.3	20.0	18.2	13.5	18.7
2003	5.9	9.3	5.0	11.1	9.0	9.7	19.7	13.7	12.5	17.6
2004	6.1	9.8	4.7	10.6	8.8	10.5	19.0	12.1	11.4	18.2
2005	7.2	10.7	4.8	9.2	8.4	9.9	17.8	10.1	8.3	16.3
2006	7.5	9.8	5.4	8.5	7.7	8.9	13.9	9.0	5.6	13.4
2007	7.4	8.4	5.3	8.3	6.9	8.3	9.6	6.9	4.3	11.1
2008	7.8	7.3	5.6	11.3	6.4	7.7	7.1	5.6	5.8	9.5
2009	10.0	7.5	7.6	18.0	8.2	9.5	8.2	6.8	13.7	12.0

Forrás: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) alapján saját szerkesztés

Németországban a munkanélküliségi ráta az évtized elején és végén is 7 százalék körüli értéket hozott. A mélypontot 2004 és 2006 között érte el. Németország ezen adatai „hagyományosnak” tekinthetőek, tulajdonképpen a természetes munkanélküliségi állapotot a 7-8 százalékos ráta jellemzi. A foglalkoztatási ráta 65 +/- 1 százalék körül ingadozott vizsgált időszakban. Németországban a munkaerőpiacra ható legfontosabb eseménysorozat a Hartz- törvények négy szakaszban való bevezetése volt. Az első törvény 2002-ben a negyedik Hartz pedig 2005-ben lépett életbe. (Hartz-törvények: <http://www.hartz-iv-iii-ii-i.de>)

Az Egyesült Királyságban a legalacsonyabb a munkanélküliség mind a vizsgált országok között, mind Európában, sőt talán a piacgazdasági működésű rendszerekben is. Az adatokra tekintve észrevehetjük, hogy nincsenek kiugró adatok – kivétel a válság évei – a ráta, – ahogy Németországban is – beállt egy stabil szintre, átlagosan 5 körüli. A szigetországban nemcsak a munkanélküliség alacsony, hanem a foglalkoztatás is magas, átlagosan 70–71 százalék körüli. A munkaerőpiaccal kapcsolatos legfontosabb döntés a szigetországban az, hogy az újonnan csatlakozott államok előtt a régi tagországok közül elsőként megnyitotta munkaerőpiacát 2004-ben.

Spanyolország munkanélküliségi rátái elemezve arra a következtetésre juthatunk, hogy nem sikerül az országnak letörni a fejlett európai országok között magasnak tekinthető munkanélküliségi rátát 2000-es 11 százalékról, négy, öt év alatt 8 százalékra szorították vissza, viszont a válság bekövetkezése miatt, 2009-ben a 18 százalékot is, meghaladta az állástalanok száma. A foglalkoztatási ráta is viszonylag alacsony, az évtized elején 56 százalék, a munkanélküliség csökkenésével a foglalkoztatottság is emelkedett, 2007-ben már 65 százalék.

A legfontosabb pénzügyi-gazdasági esemény a monetáris unióhoz való csatlakozás volt. Az évtized végén pedig a pénzügyi válság különösen érintette az országot, megszorításokra kényszerítve a spanyol kormányt. (Napi Gazdaság: http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/privatizal_spanyolorszag.466676.html)

Finnországban a munkanélküliségi ráta a fejlett országokhoz viszonyítva magasnak tekinthető, átlagosan 8 százalék a vizsgált időszakban, viszont a munkanélküliség csökkenő ütemű. A magas munkanélküliségi adatokat, árnyalja, hogy a foglalkoztatási ráta néhány százalékpont eltéréssel 70 százalék. Finnország 2002-ben a Skandináv országok közül egyedülként csatlakozott az euro-zónához.

A munkanélküliség leszorítására Görögországban is igyekeznek, több-kevesebb sikerrel. Nem jelenthető ki, hogy sikerült a munkanélküliséget számottevően csökkenteni

az elmúlt évtizedben, a néhány százalékos csökkenést pedig a válság magával söpörte. A foglalkoztatottság 57–61 százalék között mozgott. Görögországban jelentős esemény 2004-ben az Olimpiai játékok voltak, amelytől a munkanélküliség csökkenését, gazdasági növekedést vártak. Mint utóbb kiderült, az Olimpia nem hozta meg a hosszú távú gazdasági fellendülést, sőt kiindulópontja lett a 2010-re beérett adósságválságnak. (Világgazdaság Online: <http://www.vg.hu/gazdasag/az-olimpia-tovabb-duzzasztotta-a-gorog-hiany-64072>)

Most pedig rátérek a kelet-közép-európai államokra.

Magyarországon a munkanélküliségi ráta 2000-es évről 2001-re 6,4 százalékról 5,7 százalékra csökkent, viszont ettől az időponttól kezdve folyamatos, exponenciális a növekedése a munkanélküliségnek, amely 2004-ben a 6 százalékot, 2007-ben a 7 százalékot, 2009-ben pedig már 10 százalékot ért el.

Érdekesség, hogy a munkanélküliségi rátát tekintve ezek között az országok között Magyarországra „alacsony” munkanélküliség jellemző, de meg kell említeni, hogy országunkban rendkívül alacsony a foglalkoztatás (55 százalék körüli).

Lengyelország az évtizedet 16 százalékos munkanélküliséggel kezdte, és egészen 2004-ig rendkívül magas volt a munkanélküliség növekedése (2002-ban 20 százalék)! Ezután egy egészen új trend vette kezdetét, és a munkanélküliségi ráta gyakorlatilag három, négy év alatt a harmadára csökkent (2008-ban 7 százalék). A foglalkoztatási ráta gyakorlatilag változatlan az évtizedben, 55 százalék körüli, amely a válság évtizedeiben közel 60 százalékra emelkedett. Lengyelországban is az egyik legfontosabb esemény az EU-hoz való csatlakozás volt. A csatlakozás egyik negatív munkaerőpiaci következménye a 2004- utáni tömeges kivándorlás, egyes becslések szerint közel két millió munkavállaló hagyta el az országot, ezzel pedig komoly munkaerőhiány okozva egyes ágazatokban, pl.: az építőiparban. (HR Portál- Minden a munkavilágából: <http://www.hrportal.hu/c/lengyel-munkaerohiany-azsiaba-vezet-az-ut-20080207.html>)

Bulgáriában is hasonló trendet figyelhetünk meg, egészen 2002-ig emelkedik a munkanélküliség (18 százalék), majd 2003-ban radikális csökkenés következett be (13 százalék), ettől kezdve folyamatosan enyhe csökkenés figyelhető meg, 2009-re a felére esett vissza a ráta. A foglalkoztatási ráta ellentétesen mozgott, így a 2000-es 50 százalékról 2009-re 63 százalékra emelkedett a foglalkoztatottság.

Bulgáriában 2005-ben adócsökkentést hajtottak végre: az adómentes havi jövedelem 120 levárról 130 levára nőtt, a legalacsonyabb adókulcs 10 százalék, míg a legmagasabb 24 százalék lett. a társasági adókat 19,5 százalékról 15,5 százalékra szállították le. A szociális

és reprezentatív kiadásokra kivetett egyszeri adó 20 százalékról 17 százalékra csökkent. (ICEG EC - Corvinus – Balkán Monitor, 2005/5.) Fontos politikai esemény volt az ország 2007-es uniós csatlakozása.

Litvániában is rendkívül magas volt a munkanélküliség az évtized elején (16 százalék), amelyet az évtized végére, egyenletesen leszorítottak 5 százalékra, sajnos a válság ezzel az országgal sem volt kivételes, ezt a szép eredményt is kivétel nélkül „eltörölte”. A foglalkoztatottság is viszonylag alacsony volt, 57–65 százalék között. Litvánia a Balti államokkal és további 7 tagországgal együtt 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz.

Az utolsó vizsgált országban, Szlovákiában rendkívül magas volt a munkanélküliség, amelyet sikeresen 50 százalékkal csökkentettek a 2001-es közel 20 százalékról 2008-ra, 9 százalékra. A foglalkoztatottság viszont nem nőtt számottevően, a 2000-es évi 57 százalékról, 2009-re 60 százalékra sikerült csak emelni a foglalkoztatottságot. Szlovákiában az elmúlt évtized egyik legfontosabb eseménye volt a 2003-as adóreform, amikor is hatkulcsos adórendszer és 21 fajta adókulcs helyett, egykulcsos 19 százalékos kulcsot vezettek be. (EU Cég és Ágazati Portál: <http://hungary.openeu.eu/2008/03/05/uj-csodafegyvere-van-a-szlovak-gazdasagnak/>) Az évtized másik nagy eseménye az euro-övezethez való csatlakozás 2009-ben.

Az utóbbi négy országra mind igaz, hogy sikeresen csökkentették a drasztikusan magas munkanélküliségi rátájukat, gyakorlatilag folyamatosan csökkenő ütemben, kisebb ingadozásokkal pl. Lengyelország. 2006-ra többségében elérték a fejlett országok szintjét. Az összes vizsgált országra igaz, hogy a válság miatt kisebb- nagyobb mértékben megnőtt az állástalanok száma.

További észrevétel, hogy Németországban, az Egyesült Királyságban, Finnországban és Görögországban egy- egy érték körül stagnál a munkaerőpiac, amelyek csak konjunkturális ingadozások pl.: válság hatására térnek el a trendtől.

3. A munkanélküliség hatásai

3.1. Az elemzéshez használt a módszertani eszközök és alkalmazásuk bemutatása

Ebben az alfejezetben a dolgozatban használt módszereket szeretném röviden bemutatni. A munkanélküliség és a GDP kapcsolatát regressziós és korrelációs statisztikai módszerrel, a népesedés és a munkanélküliség kapcsolatát korrelációs módszerrel vizsgálom. (Kerékgyártó Györgyné – Mundroczy György, 2001. 341-352 o.)

3.1.1. Korrelációs számítás

A korreláció két mennyiségi ismerv közötti kapcsolatot vizsgálja. Két mutatót különböztethetünk meg, az egyik a lineáris korrelációs együttható (jele: r), amely lineáris kapcsolat esetén, illetve a korrelációs index (jele: I), pedig nem lineáris kapcsolat esetén számoljuk. A lineáris korreláció főbb tulajdonságai: Az r értékei mindig -1 és 1 között mozognak, amit írhatunk úgy is, hogy $-1 \leq r \leq 1$. Az r pozitív értékei mindig pozitív kapcsolatra utalnak X és Y között. A negatív értékek negatív kapcsolatra utalnak. $R = 0$ azt jelenti, hogy X és Y nem korrelálnak egymással. Az r nagyobb pozitív értékei erősebb pozitív kapcsolatot jeleznek. $r = 1$ tökéletes pozitív kapcsolatot jelez. Az r nagyobb negatív értékei erősebb negatív kapcsolatot jeleznek. $r = -1$ tökéletes negatív kapcsolatot jelez. A korrelációs index értékei kizárólag 0 és 1 közötti értékeket vehetnek fel. Az indexeket négyzetre emelve megkapjuk a determináció együtthatókat, amelyek kifejezik, hogy az x hány százalékban befolyásolja az y -t.

3.1.2. Regresszió számítás

Regresszió számítással két ismerv közötti kapcsolat irányát és típusát számíthatjuk ki. Az irány lehet pozitív vagy negatív, a kapcsolat típusa lehet: lineáris, exponenciális, multiplikatív stb.

Lineáris regressziós függvény: $\hat{y} = \beta_0 + \beta_1 \cdot x_i$

Exponenciális regressziós függvény: $\hat{y} = \beta_0 * \beta_1^{x_i}$

Multiplikatív regressziós függvény: $\hat{y} = \beta_0 * x_i^{\beta_1}$

Az x a független- magyarázó változó, az y a függő változó, melynek értékeit az x változó befolyásolja.

A számítás menete a következő:

1. *Célkitűzés megfogalmazása*
2. *Adatbázis megteremtése*
3. *Paraméterek meghatározása:*

- normál-egyenletek segítségével:

$$\begin{aligned}\sum y &= b_0 \cdot n + b_1 \cdot \sum x & \bar{y} &= b_0 + b_1 \cdot \bar{x} \\ \sum xy &= b_0 \cdot \sum x + b_1 \sum x^2 & \overline{x \cdot y} &= b_0 \cdot \bar{x} + b_1 \cdot \overline{x^2}\end{aligned}$$

- A legkisebb négyzetek módszere

$$\sum (y - \hat{y})^2 \rightarrow \min \qquad \sum (y - b_0 - b_1 \cdot x)^2 \rightarrow \min$$

4. *Regressziós értékek számítása a kiszámított paraméterek felhasználásával*
5. *Eredmények értelmezés.*

b_1 Az X változó egységnyi változása átlagosan b_1 egységgel változtatja Y értékét.

b_0 Az $X=0$ helyen felvett függvény értéke (ha 0 szerepel X lehetséges értékei között)

3.2. Gazdasági hatások

3.2.1. A munkanélküliség és a Reál GDP kapcsolata

A fejezetben egy olyan makroökonómiai összefüggést szeretnék ismertetni, amely a munkanélküliség és a gazdasági növekedés kapcsolatával foglalkozik – Okun törvény –, majd pedig a reál GDP alakulásának elemzésével folytatom. Ezután a választott országok példáin keresztül, statisztikai módszerekkel készült vizsgálatokkal szeretném alátámasztani ezt a közgazdaságtanban jól ismert törvényt. Napjaink közgazdaságtanának legfontosabb mutatói közé tartoznak a GDP-mutatók. Ha meg szeretnénk vizsgálni egy adott ország állapotát, az infláció, munkanélküliség, jegybanki kamat mellett a GDP mutatókat is elővesszük. A reál GDP-n keresztül általános képet kaphatunk a gazdaság állapotáról. Ezért is ezt választottam az első vizsgálandó pontnak.

A GDP a termelés nagyságát pénzben méri. A javak termelését a GDP a piaci árak segítségével összegzi. Ezért a GDP nemcsak a termelés bővülése miatt, hanem az infláció eredményeként is emelkedik. Ezért szükséges egymástól elkülöníteni a javak termelt mennyiségének és az árak alakulásának hatását a GDP-re.

A nominál GDP tehát a folyó árakon mért GDP, például a 2002-es 2002-es árakon mérve. Az árak folyamatos emelkedése, azaz infláció esetén a nominális GDP is folytonos emelkedést mutat, még akkor is, ha a ténylegesen megtermelt termékek és szolgáltatások mennyisége változatlan, vagy akár csökken. Az árak változása nem érinti a reál GDP nagyságát. A reál GDP mérése során kiválasztanak egy bázisidőszakot, s ennek az évnek az árait figyelembe véve számítják ki a GDP-t minden évre. (Misz József, 2007.)

Arthur Okun (1929–1979) az egyik legkreatívabb amerikai gazdaságpolitikus volt a háború utáni időszakban. A Columbia Egyetemen tanult, majd a Yale Egyetemen tanított 1961-ig.

A recessziók legnyomasztóbb következménye a munkanélküliség növekedése. A kibocsátás visszaesésével a vállalatoknak kevesebb munkásra van szükségük, ezért nem vesznek el újabb dolgozókat, a meglévők közül pedig sokakat elbocsátanak. A munkanélküliség együtt mozog a kibocsátással a konjunktúra ciklus folyamán. A kibocsátás és a munkanélküliség párhuzamos mozgását illetve annak számszerű összefüggését először Okun fogalmazta meg, ezért Okun - törvényként ismeretes. (Samuelson P. A. – Nordhaus W. D., 1998.) Ha a GDP eredetileg pontosan egyenlő volt a potenciális jövedelemmel, és ezután lecsökkent a potenciális kibocsátás 98 százalékára,

akkor a munkanélküliségi ráta 1 százalékponttal emelkedett mondjuk 5 százalékról 6 százalékra. Tehát a törvény szerint a GDP minden 2 százalékpontos visszaesése a potenciális GDP-hez képest a munkanélküliségi ráta körülbelül 1 százalékpontos növekedésével jár. Más országokban és más időszakokban vizsgálva ettől eltérő eredményeket kaptak a kutatók, ezért a következő megfogalmazás a legszerencsésebb: „Az aktuális és hosszabb ideig stabilnak mutató munkanélküliségi ráta, valamint az aktuális és a potenciális kibocsátásoknak megfelelő jövedelem között számszerű összefüggés mutatható ki.” (Meyer Dietmar –Solt Katalin, 1999. 341. o.)

Okun törvényének egyik fontos következménye, hogy a reál GDP-nek ugyanolyan mértékben kell növekednie, amint a nominális GDP nő, hogy a munkanélküliségi ráta ne emelkedjen. A GDP-nek tehát minimum stagnálnia kell, hogy a munkanélküliség ne emelkedjen, a munkanélküliségi ráta csökkenéséhez pedig gyorsabban kell növekednie a reál GDP-nek a nominális GDP trendjénél.

A továbbiakban a reál GDP alakulását, trendjeit vizsgálom a 2000 és 2009 közötti időszakban.

2. táblázat
Reál GDP alakulása a vizsgált országokban (%)

Év / Ország	Magyarország	Németország	Egyesült Királyság	Finnország	Spanyolország	Görögország	Lengyelország	Litvánia	Bulgária	Szlovákia
2000	4.9	3.2	3.9	5.3	5.0	4.5	4.3	3.3	n.a.	n.a.
2001	3.8	1.2	2.5	2.3	3.6	4.2	1.2	6.7	n.a.	n.a.
2002	4.1	0.0	2.1	1.8	2.7	3.4	1.4	6.9	n.a.	n.a.
2003	4.0	-0.2	2.8	2.0	3.1	5.9	3.9	10.2	1,18	1,2
2004	4.5	1.2	3.0	4.1	3.3	4.4	5.3	7.4	1,23	1,24
2005	3.2	0.8	2.2	2.9	3.6	2.3	3.6	7.8	1,28	1,25
2006	3.6	3.4	2.8	4.4	4.0	5.2	6.2	7.8	1,33	1,24
2007	0.8	2.7	2.7	5.3	3.6	4.3	6.8	9.8	1,44	1,25
2008	0.8	1.0	-0.1	0.9	0.9	1.0	5.1	2.9	1,5	1,32
2009	-6,4	-4.7	-4.9	-8.2	-3.7	-2.0	1.7	-14.7	1,49	1,41

Forrás: Eurostat alapján (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) saját szerkesztés

A reál GDP Magyarországon az elmúlt tíz évben 2000-ben volt a legmagasabb, akkor 4,9 százalékot ért el, azóta folyamatosan csökken, 2007-ben, amikor még nem tört ki a válság, már 1 százalék alatti volt a gazdasági növekedés. Németországban a Reál GDP alakulása erősen ingadozó, 2000-ben 3 százalék, 2003-ban viszont recesszió – két egymást követő évben csökken a GDP – volt. 2006-ban ismét 3 százalék feletti, a válság miatt viszont ismét recesszióba süllyedt az ország.

Az Egyesült Királyságban az elmúlt évtizedben egy negatív trend figyelhető meg. 2000-es 3,9 százalékról, 2007-re 2,7 százalékra csökkent, a válság kirobbanása pedig meggyorsította a folyamatot és 2009-ben már – 4,9 százalék volt a gazdasági növekedés.

Finnországban növekedési adatai nagyon hasonlóak a szigetorszáéhoz, 2000-től erős csökkenés, majd 2003-ban megáll a negatív trend (4,1%), a válság kitöréséig növekednek az értékek. Spanyolországban is negatív trend érvényesül, csak itt egyenletesen csökken a reál GDP, nincsenek kiugró adatok, a maximum érték, 2000-ben 5 százalék, a minimum 0,9 2007-ban, a válság kitörésekor, - 3,7 százalék.

Spanyolországban és Görögországban is csökkenő ütemű a gazdasági növekedés, mind a két országban a 2006-os évet kivéve egyenletes a csökkenés.

Lengyelországban az évtized kezdetén erősen visszaesett a gazdasági növekedés (2000-nem 4,3 százalék; 2002-ban 1,4 százalék). 2003-tól megfordul a trend, 2007-ben már közel 7 százalék volt a gazdasági növekedés.

Litvániában az elmúlt évtizedben kizárólag gazdasági növekedésről, fellendülésről beszélhetünk. A 2000-es 3,3 százalékos szintről, 2003-ban 10 % körüli értéket jegyeztek, amely következő években enyhén visszaesett, de továbbra sem csökkent egyik évben sem 7 százalék alá.

Szlovákiában és Bulgáriában ellentétes folyamatok zajlottak az eddig bemutatottakkal. Mind a két országban 1 és 2 százalék közötti volt a reál GDP értéke, amely csak az évtized végén indult enyhe növekedésnek.

Összefoglalásként megállapítható, hogy az évtized eleji euró bevezetés eredményeképpen nemcsak az eurót bevezető, hanem a Közép-Kelet Európai államokban is az évtized közepéig expanzió volt megfigyelhető, majd 2005-től enyhe csökkenés, végül pedig a válság kitörését láthatjuk a számokban.

A fejezet utolsó pontjaként a Reál GDP és a munkanélküliség kapcsolatának vizsgálatára kerül sor regressziós és korrelációs statisztikai módszerrel. A 3. táblázatban az eredményeket foglaltam össze, a számítások menete, és az adatsorok a mellékletben találhatók meg. Először is, meg kell „fordítanom” Okun törvényét, mivel a vizsgálataim során, a munkanélküliség lesz a magyarázó változó, a reál GDP pedig a függő változó. Ezek után Okun törvénye megfordítva: A munkanélküliség növekedésével, csökken, visszaesik a kibocsátás.

3. táblázat
Regressziós és korrelációs számítások eredményei

Országok	Illeszkedő regressziós görbe egyenlete	Kapcsolat típusa	Korreláció értéke
Magyarország	$-2,326 \cdot x_i + 18,5$	lineáris	-0,914
Egyesült Királyság	$(-3,46) \cdot x_i + 19,49$	lineáris	-0,8
Németország	$0,417 \cdot x_i + (-2,738)$	lineáris	0,22
Finnország	$0,31 \cdot x_i + (-0,52)$	lineáris	0,11
Spanyolország	$4,13 \cdot 0,972^x$	exponenciális	-0,36
Görögország	$0,566 \cdot x_i + (-2,153)$	lineáris	0,45
Lengyelország	$(-0,13) \cdot x_i + 5,89$	lineáris	-0,32
Litvánia	$(-0,457) \cdot x_i + 9,7$	lineáris	-0,28
Szlovákia	$(-0,01) \cdot x_i + 1,44$	lineáris	-0,59
Bulgária	$0,01 \cdot x_i + 1,34$	lineáris	0,16

Forrás: szerkesztés saját adatokból

A regressziós vizsgálat eredménye egyértelműen azt mutatja, hogy az országok többségében lineáris a kapcsolat típusa és pozitív az iránya a két ismerv között. Ez azt jelenti például, hogy ha Lengyelországban a munkanélküliség egy százalékkal nő, a reál GDP -0,13 százalékkal csökken. Az egyetlen exponenciális példa esetén, ha a munkanélküliség egy százalékkal nő, akkor a reál GDP 0,925 százalékkal nő. A szorossági mutatók eredményei már változatosabb képet mutatnak, de többségében negatív a kapcsolat. Semleges kapcsolatot három ország esetében mutattak ki a vizsgálatok: Bulgáriában, Németországban és Finnországban. Ez azt jelenti, hogy ezekben az országokban, a vizsgált időszakban nagyon gyenge a korreláció. Pozitív irányú, enyhén szoros a kapcsolat Görögországban. Ez azt jelenti, hogy ha nő a munkanélküliség, akkor a reál GDP-nek is nőnie kell, azaz fordított arányosság áll fenn. Negatív és erősen szoros a kapcsolat hat országban, ami azt jelenti, hogy ha nő a munkanélküliség, akkor a reál GDP csökken, egyenes arányosság áll fenn.

A fejezetben bemutatásra került Okun törvénye, majd a reál GDP alakulását vizsgáltam meg. Megállapítottam, hogy az euró bevezetése az évtized közepéig fellendülést hozott, majd enyhén elkezdett csökkenni a reál GDP, a válság kitörése, pedig recesszióba sodorta az országok többségét. A regressziós vizsgálat eredménye szerint az országok többségében lineáris a kapcsolat típusa, a korrelációs vizsgálat szerint, pedig ha nő a munkanélküliség csökken a reál GDP értéke, azaz egyenes arányosság áll fenn.

3.2.2. A munkanélküliség és a GDP- arányos munkaerőpiaci közkiadások

A jelenleg zajló európai adósságválság szinte mindegyik európai államot érinti. A válság megoldására a legtöbb gazdaságpolitikus az állami kiadások lefaragását javasolja, ezáltal csökkentve a hatalmas GDP- arányos adósságállományt. Viszont az egészségügy, oktatás fenntartása mellett a munkanélküliségnek a kezelése válságos időkben még kiemeltebb feladata az államnak. A célok elérése érdekében az államoknak komoly összegeket kell fordítaniuk a költségvetésükből ezen problémákra. A továbbiakban felvázolom miből állnak ezek a kiadások általánosan, majd a GDP arányos munkaerőpiaci kiadások arányát hasonlítom össze az egyes államokban, végül a magyar Munkaerőpiaci Alap kiadási jogcímein keresztül konkrét példákat hozok.

Elöljáróban szeretnék kitérni arra, hogy miért a munkaerőpiaci kiadásokat hasonlítom össze és miért nem a munkanélküli segélyekre szűkítem a vizsgálatot. Munkaerőpiaci közkiadások egy részét valóban a munkanélküli segély teszi ki, viszont nem elég a munkanélküli segélyeket vizsgálni, összehasonlítani, mert a segélyen kívül számos munkaerőpiaci kiadás is felmerül. Ebben a pontban tehát nem lenne elég a munkanélküli segélyeket összevetni, mivel a többi foglalkoztatáspolitikai kiadás is közvetetten a munkanélküliség miatt kiadott összeg, mivel ha nem lenne munkanélküliség, nemcsak a segélyeken spórolna az állam, hanem a munkahelyteremtésre kiadott összegeken is. Foglalkoztatáspolitikai kiadásai tehát minden országnak vannak, viszont országonként eltérő a munkanélküli segély folyósításának ideje, feltételei. A GDP arányos munkaerőpiaci kiadások vizsgálatával pontosabb, összehasonlíthatóbb képet kapunk a munkanélküliség „áráról”. A közkiadások tehát a munkanélküli segély mellett tartalmaznak – az OECD-ben kialakított gyakorlatnak megfelelően:

- a munkaközvetítő és segélyező apparátus költségeit,
- az átképzéssel, az ifjúsági programokkal,
- a korai nyugdíjazással és a rokkantnyugdíjazással kapcsolatos ráfordításokat,
- valamint a foglalkoztatási szubvenciókat.

Tehát a munkaerőpiaci kiadások nemcsak munkanélküli segélyeket tartalmaznak.

A következőkben pedig a magyarországi Munkaerőpiaci Alap (MPA) kiadási tételein keresztül mutatom be, hogy a gyakorlatban milyen konkrét kiadási tételeket érthetünk „munkaerő-piaci közkiadásokon”. Az MPA kiadásai egyrészt alaprészek kiadásaként, másrészt alaprészen kívüli kiadásként jelennek meg. (Magyar Munkaerőpiaci Alap)

Az alaprészek a következők:

1. *Szolidaritási alaprész:* az álláskeresési támogatások, az ezek megállapításával, valamint a munkahelykereséssel kapcsolatos költségtérítések, a juttatásokkal összefüggő postaköltségek, továbbá a válság miatt létszámleépítéssel érintett munkavállalók foglalkoztatásának – az álláskeresési támogatás folyósítása helyett történő – elősegítése kiadásait fedezi.
2. *Foglalkoztatási alaprész:* meghatározóan a foglalkoztatást elősegítő támogatások, a nem az állami foglalkoztatási szerv által nyújtott munkaerőpiaci szolgáltatások támogatásának a finanszírozását biztosítja.
3. *Képzési alaprész:* a szakképzés költségeihez való hozzájárulást biztosít az iskolai és az iskolarendszeren kívüli gyakorlati képzés tekintetében, valamint forrásául szolgál a gyakorlati képzés fejlesztésének, valamint a felnőttképzés támogatásának.
4. *Bérgarancia alaprész:* a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezetek munkavállalói részére, a szervezet bevételeiből kiegyenlíthetetlen munkabérek kifizetéséhez szükséges forrást biztosítja.

Az alaprészek kiadásait az éves költségvetési törvény önálló előirányzatokként tartalmazza. Az MPA költségvetésében az alaprészek előirányzatain felül további – azokhoz nem kapcsolódó – előirányzatokon is teljesíthetők kiadások:

- közfoglalkoztatás támogatása,
- európai uniós operatív programok előfinanszírozása
- európai uniós társfinanszírozás
- járulékkedvezmény megtérítése,
- Nyugdíjbiztosítási Alapnak pénzeszköz átadás,
- tranzakciós díjak finanszírozása,
- az Európai Globalizációs Alkalmazkodási Alap elő- és társfinanszírozása.

A magyar munkaerőpiaci kiadások tehát minden olyan elemet tartalmaznak, mint amit általánosságban felsoroltam, sőt a kiadások köre kissé bővebb is, tartalmaz uniós források előfinanszírozásához szükséges pénzeszközöket, ill. a felszámolás alatt álló vállalatok dolgozóinak kifizetetlen bérét is.

Az alábbi táblázatban 2004 és 2008 között elemzem a munkaerőpiaci kiadásokat a GDP százalékában.

4. táblázat
GDP arányos munkaerő-piaci kiadások a vizsgált országokban (%)

Megnevezés	2004	2005	2006	2007	2008
Magyarország	0.674	0.689	0.641	0.669	0.666
Németország	3.392	2.905	2.586	2.666	2.429
Egyesült Királyság	0.643	0.621	0.506	0.481	0.505
Spanyolország	2.117	2.072	2.083	2.092	2.517
Lengyelország	n. a.	1.282	1.164	1.013	0.907
Görögország	0.562	0.474	0.539	0.504	0.613
Finnország	2.967	2.770	2.570	2.259	2.143
Litvánia	1.050	1.103	1.020	0.941	0.902
Bulgária	0.796	0.717	0.630	0.512	0.472
Szlovákia	0.502	0.605	0.655	0.586	0.690

Forrás: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) alapján saját szerkesztés

Magyarország ráfordításai az egyik legalacsonyabbak a táblázatban felsorolt országok közül, csak Görögország ad ki kevesebb pénzt a munkaerőpiacra. A kiadások stagnálnak az időszakban, 0,6 százalék körül mozog. Ezzel az értékkel tehát az alsó kategóriába tarozunk.

Szlovákia ráfordításai is a legalacsonyabbak közé tartoznak, a számok szintén stagnálást mutatnak.

Görögországban a magas munkanélküliség- 10 százalék körüli - ellenére, nagyon alacsonyak a ráfordítások, enyhe növekedés tapasztalható.

Bulgáriában is alacsonyak az ilyen irányú kiadások, ráadásul csökkenő trend figyelhető meg, a 2004. évi 0,79-ről 2008-ra már 0,47-re csökkent ez az érték, viszont a munkanélküliség is hasonlóan csökkent.

Litvániában 1 százalék körül ingadoznak a kiadások. Lengyelországban Bulgáriához hasonlóan fokozatosan csökkenek a munkaerőpiaci kiadások, három év alatt majdnem 3 ezrelékkal csökkent.

Az Európai Unióban talán a legtöbbet költ a munkaerőpiacára Németország. 2004-ben a GDP több mint 3,4 százalékát szánták a munkaerőpiacra. A kiadások ennek ellenére csökkenő tendenciát mutatnak, négy év alatt majdnem egy százalékkal csökken a mutató, de még így is a magas ez az érték. Szintén magasak a munkaerőpiaci kiadásai Spanyolországnak, átlagosan 2 százalék körül mozog, viszont a többi országhoz képest, itt növekedés tapasztalható (2008-ban majdnem 0,5 százalékkal nőtt a mutató- valószínűleg a válság hatására).

Németországhoz hasonló adatokat mutat Finnország is. 2004-es 2,9 százalékról, 2008-ra majdnem 2 százalékra csökkent a GDP arányos munkaerőpiaci kiadás.

Végül az Egyesült Királyságban, a kelet- közép európai országokhoz hasonlóan alacsony adatokat találunk, amelyek csökkenő tendenciát mutatnak.

Összességében megállapítható, hogy nagyon vegyes képet mutatnak az európai államok a munkaerőpiaci kiadásokat tekintve. A vizsgált országok többségében- hat országban- csökkenő tendenciát mutatnak az adatok, stagnál Magyarországon és Litvániában, míg növekszik Spanyolországban és Görögországban.

A fejezetben megvizsgáltam általánosságban milyen elemekből állnak a munkaerőpiaci kiadások, majd a magyar Munkaerőpiaci Alap kiadási tételeit is ismertettem. Ezután táblázatba összegyűjtve és összehasonlítva elemeztem az egyes országok kiadási arányait. A dolgozat elején megfogalmazott hipotézisem a következő volt: „A GDP arányos munkaerő-piaci kiadások a fejlett uniós tagállamokban magasabbak, mint az újonnan csatlakozott államokban.”. Az elemzés során arra a következtetésre jutottam, hogy a fejlett uniós országokban a kiadások többszöröse az újonnan csatlakozott országok munkaerőpiaci kiadásainak.

3.3. Társadalmi hatások

Ebben a nagyfejezetben a munkanélküliség társadalmi hatásait fogom vizsgálni. Az előző fejezetben a gazdasági hatásokat vizsgáltam. Itt akár be is fejezhetném a dolgozatomat, ill. itt kezdődhetne egy új dolgozat is.

Mivel minden közgazdasági döntésnek, beruházásnak akár az állam részéről, akár egy vállalat részéről a gazdasági hatások mellett vannak társadalmi és környezeti következményei is, ezért fontosnak tartom, hogy a döntéshozók, döntéseik meghozatalakor ezeket a szempontokat figyelembe vegyék. Ebből következőleg fontosnak tartom azt is, hogy egy- egy gazdasági eseményt,- jelenséget vagy összefüggést ne csak kizárólag közgazdasági szinten vizsgáljunk meg. Ezért döntöttem úgy, hogy létrehozom ezt a fejezetet is.

3.3.1. A munkanélküliség hatása az országok népességére

Ebben az alfejezetben a demográfia és a munkanélküliség kapcsolatát vizsgálom. Naponta hallhatjuk különböző médiumokban, azt a szót, hogy demográfia. „A demográfia a népesség számát, különböző ismérvek (nem, kor, családi állapot... stb.) szerinti megoszlását, a népesség számának és összetételének időbeli változását, valamint térbeli, (területi) különbségeit tanulmányozza.” (Valkovics Emil, 2001. 24. o.) A fogalomból a népesség számának időbeli változását szeretném kiemelni, dolgozatom témája szempontjából ezt tartom relevánsnak.

Napjainkban a nyugati társadalmaknak, ahogy Magyarországnak is, egyik legnagyobb problémája a népesség fogyása, a negatív demográfiai trend.

A következőkben megvizsgálom a népesség csökkenésének alakulását, összehasonlítom az egyes országokban, majd pedig megpróbálok kapcsolatot keresni a munkanélküliség és a demográfia között korrelációs számítás segítségével.

Az alábbi táblázat a népességnövekedés ütemének változását mutatja be. A számok nem százalékokat jelölnek, hanem az egy szülőnőre jutó gyermekek számát, pl.: Magyarországon 2009-ben egy nő 1,33 gyermeket vállalt. A nulla és 2 közötti értékek csökkenő népesedést mutatnak, a kettes érték esetén stagnál, kettes érték felett pedig növekszik a népesség.

5. táblázat
Reprodukciós ráta (egy nőre jutó gyermekek száma)

Év / Ország	Magyarország	Lengyelország	Litvánia	Bulgária	Szlovákia	Németország	Spanyolország	Egyesült Királyság	Finnország	Görögország
2003	1,28	1,22	1,26	1,23	1,2	1,3	1,31	1,76	1,76	1,29
2004	1,29	1,23	1,26	1,29	1,24	1,4	1,33	1,77	1,8	1,31
2005	1,32	1,24	1,27	1,31	1,25	1,3	1,35	1,79	1,84	n.a.
2006	1,35	1,27	1,3	1,38	1,24	1,34	1,36	1,85	1,84	1,38
2007	1,32	1,31	1,35	1,42	1,25	1,37	1,39	1,9	1,83	1,42
2008	1,35	1,39	1,47	1,48	1,32	1,38	1,46	1,96	1,85	1,51
2009	1,33	n.a.	1,55	1,57	1,41	1,36	n.a.	1,94	1,86	1,52

Forrás: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) alapján saját szerkesztés

A reprodukciós ráta elemzését az újonnan csatlakozott európai uniós országokkal, közülük is, elsősorban Magyarországgal. Magyarországon az elmúlt évtizedben 1,33 körül

ingadozott a népesség növekedés mutatója, azaz a népesség erősen csökkenő ütemű. Az évtized közepén volt a legrosszabb a helyzet, amikor is 1,29-re csökkent a mutató.

Lengyelországban a 2000-es 1,37-es mutatóról fokozatosan, évről- évre csökken a népesség, az 1,22-es minimumpontot 2003-ban érte el, innentől viszont ismét növekedni kezdett, elérve az évtized eleji szintet.

Litvániában 2003-ban 1,26 volt az egy szülőképes nőre jutó születések száma, innentől viszont fokozatos növekedésnek lehetünk tanúi, amely az évtized végére elérte az 1,55-t.

Bulgáriában, Litvániához hasonló a trend, enyhe növekedés tapasztalható, a legutolsó adat $\sim 1,6$.

Az utolsó Kelet- Közép Európai ország, amely vizsgálók Szlovákia. Itt is hasonló trendeket figyelhetünk meg, mint az utóbbi országokban, csak a növekedés enyhébb.

Németországban stagnáló trend érvényesül, 1,3 és 1,4 „pontok” között ingadozik a mutató. Spanyolországban Németországhoz nagyon hasonlóak a mutatók, szintén 1,3 és 1,4 között ingadozik.

Az Egyesült Királyság és Finnország rendelkezik talán a legjobb mutatókkal az Unióban, évről évre növekvő értékekkel, amelyek az évtized vége felé megközelítik a kettes értéket. 76 volt a mutató 2003-ban, ettől kezdve emelkedik és az évtized végére megközelíti kettes mutatót.

A görög adatok is dinamikus növekedést mutatnak, hat év alatt 0,2-vel nőtt a népesedés ütemének mutatója.

Összefoglalásként kijelenthető, hogy mindegyik ország hasonlóságot mutat abban, hogy csökken a népessége. Különbségek a csökkenés ütemének mértékében találhatók. Megkülönböztetünk erősen csökkenő népességű országokat, elsősorban a közép- kelet európai országok-, mint, Magyarország, Lengyelország, ill. ahol lassabb a csökkenés, pl.: Egyesült Királyság, Finnország. Az adatokat természetesen befolyásolja a migráció mértéke, ezekbe az országokba nagyobb arányú a bevándorlás, mint a közép-európai régióba.

A népesség ütemének elemzése után a reprodukciós ráta változása és a munkanélküliségi ráta között keresek kapcsolatot korrelációs módszerrel.

6. táblázat
Reprodukciós ráta és a munkanélküliségi
ráta korrelációja

Ország	r	r ² (%)
Németország	-0,49276	24
Magyarország	0,3	9
Egyesült Királyság	0,699145	49
Bulgária	-0,9038	81
Litvánia	0,096	0,92
Szlovákia	-0,7026	49
Spanyolország	0,058359	0,34
Finnország	-0,60403	36,4
Görögország	-0,40555	16,5
Lengyelország	-0,96231	92

Forrás: szerkesztés saját adatokból

Az elvégzett korrelációs számítás után a kapott eredmények elemzése következik. Az eredmények nem adnak egyértelmű magyarázatot a két ismerv közötti kapcsolatra.

Szoros és negatív a kapcsolat az alábbi országokban: Németországban, Bulgáriában, Szlovákiában, Görögországban, Finnországban és Lengyelországban. Azt jelenti, hogy a munkanélküliségi ráta növekedése a reprodukciós ráta csökkenését idézi elő ezekben az országokban.

Semleges hatású a két ismerv az alábbi országokban: Litvániában és Spanyolországban, ami azt jelenti, hogy nincs kapcsolat a két ismerv között, egyik nem hat a másikra.

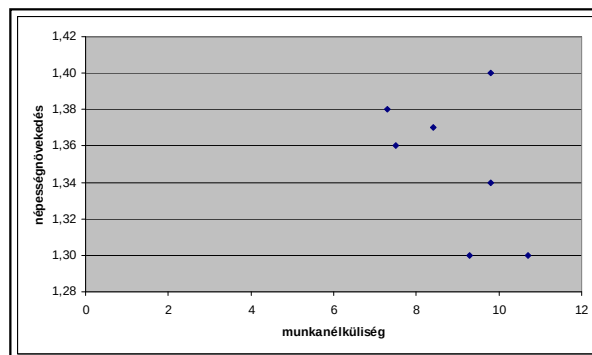
Pozitív és enyhén szoros irányú a kapcsolat mutatható ki Magyarországon és az Egyesült Királyság esetén, ami a „statisztika nyelvén” azt jelenti, hogy a munkanélküliség növekedése, a reprodukciós ráta a növekedését jelenti. Mivel a tízből csupán két ország esetében mutatható ki pozitív kapcsolat, ezért ezen eredmények értelmezésétől eltekinthetünk, csupán két megjegyzést tennék. A reprodukciós ráta növekedése nem egyenlő a népesség növekedésével, hiszen az csak akkor nő, ha 2-es érték fölé megy a mutató: például Magyarország esetén, ha a 2003-as 1,28-as értékről 2009-re 1,33-ra emelkedik ez a mutató, az nem jelenti a népesség növekedését. Továbbá kiegészíteném azzal is, hogy a vizsgált országok közül Magyarországon a legsúlyosabb a demográfiai krízis.

3.2.1.3. Korreláció értelmezése pontdiagrammon

Ha két változó korrelál egymással, az egyiknek a másik függvényében felrajzolt pontdiagrammjának iránya emelkedő vagy lefelé tartó. A szorosságról is képet kaphatunk pontdiagram segítségével. Nagyon szoros a kapcsolat, ha minden pont egy egyenest rajzol ki, ill. tökéletesen korrelálatlan, ha pontok szétszórtnak helyezkednek el.¹ Az alábbiakban mind a három esetet prezentálom diagramon keresztül is.

Szoros és negatív irányú a kapcsolat Németországban:

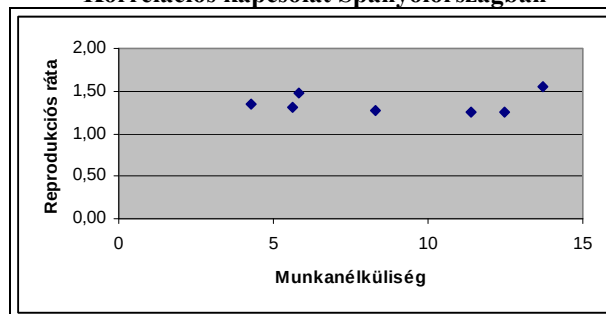
1. ábra
Korrelációs kapcsolat Németországban

Forrás: saját szerkesztés

Semleges kapcsolat, Spanyolország esetén:

2. ábra
Korrelációs kapcsolat Spanyolországban

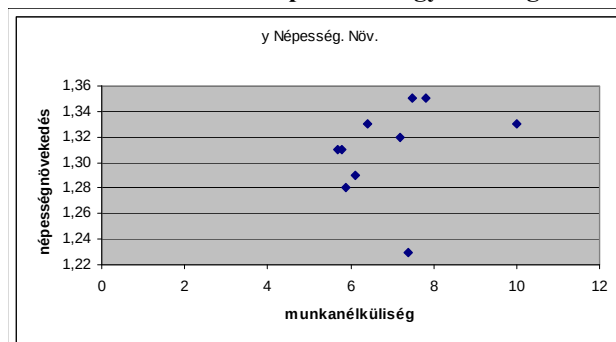

Forrás: saját szerkesztés

¹ Koop, G. (2005): Közgazdasági adatok elemzése. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Pozitív irányú kapcsolat Magyarország esetén:

3. ábra
Korrelációs kapcsolat Magyarország

Forrás: saját szerkesztés

A fejezetben elsőként megvizsgáltam a népesség alakulásának ütemét. Kijelenthető, hogy mindegyik ország hasonlóságot mutat abban, hogy csökken a népessége. Különbségek a csökkenés ütemének mértékében találhatók. A fejlett –régi tagállamokban lassabb a csökkenés, míg az új tagállamokban gyorsabb ütemű.

Ezután korrelációs vizsgálattal kerestem választ a hipotézisemre. Ezzel a statisztikai módszerrel sikerült alátámasztanom, hogy igaz az a feltételezés, hogy a munkanélküliségi ráta növekedése a reprodukciós rátát csökkenti az országok többségében; tehát bizonyítottam, hogy létezik összefüggés a két változó között és igazoltam a munkanélküliség káros hatását ezen a területen is.

3.2.2. „Hogyan élnek meg az emberek a munkanélküliséget?” Munkanélküliség társadalmi következményei

A munkanélküliség hatásait az érintettek a gazdasági könyvekben túlnyomórészt kihagyják. A közgazdászok elsősorban a munkanélküliség okaival, fiskális költségeivel, és makro-ökonómiai következményeivel foglalkoznak csak. Nem lehet eltekinteni attól, hogy vannak nem számszerűsíthető hatások is, amelyek, bár közvetetten, de hatnak az egész társadalom és gazdaság mindenkori és jövőbeli állapotára is.

A munkanélküliség egyéni és társadalmi következményei tulajdonképpen különböző szociál-tudományi kutatási ágakban jelennek meg, ennek ellenére szeretnék néhány

oldalban egyfajta bemutatást adni. Ezek a hatások alig számszerűsíthetőek, addig a mértékig például, hogy a munkanélküliek x százaléka alkoholisták.

A fejezetben az alábbi három kérdésre keresem a választ:

1. Milyen mértékben hat az emberek gazdasági helyzetére az állástalanság és hogyan ítélik meg az ez irányú változást?
2. Mennyiben áll ez ellentétben az érintettek munkával és általában normális vitelével összefüggő értékeivel a munkanélküliség?
3. Milyen véleményt alakít ki a munkanélküli szűkebb és tágabb környezete a munka nélkül maradt személyről?

Két szélsőséggel határoljuk be a munkanélküliség megélését befolyásoló tényezőket, akkor (Bánfalvy Csaba–Laki László, 1992. 38-45o.):

Az egyik véglet szerint azok szenvedik meg leginkább a munkanélküliséget, akiknek nagyok a munkanélküliség okozta anyagi veszteségei; nagyon fontos szerepet játszik a „normális” életvitellel kapcsolatos felfogásukban, értékeikben az intézményes keretekben folyó munkavégzés, és ráadásul környezetük is azt tartja normálisnak, ha valaki munkavállalóként keresi a kenyerét.

A másik véglet pedig azt mutatja, hogy azok számára jelent legkevésbé megrázkódtatást a munkanélkülivé válás, akik nem szenvednek ez által komoly anyagi veszteségeket, nem is tartják abnormálisnak azt, ha valakinek nincs rendszeres és hivatalos alkalmazotti státusza, és a környezetük értékrendjében, önzonosságukban és másokkal szembeni megítélésben sincs negatív jelentése annak, ha valaki nem munkavállaló.

A különböző társadalmi csoportok esetében a fenti gazdasági és szociálpszichológiai hatások eltérő módon és mértékben érvényesülnek, és ezért eltérő jelentéssel és jelentőséggel bír az egyes emberek és a szélesebb közösségek számára a munkavállalás és a munkanélküliség. Pl.: a szabadfoglalkozású értelmiségi és a marginális helyzetű hajléktalan olyan szélső eseteit jelenítik meg a formális munkavállaláshoz való laza kötődésnek, hogy az e csoportok körébe tartozó egyének a munkavállalás és a jövedelemszerzés és a jövedelemszerzés informális terepeit preferálva egyaránt viszonylagos könnyel tudnak viseltetni az alkalmazotti státusz elvesztése, a munkanélkülivé válás iránt. Sem anyagilag, sem életmódjukban nem jelentkeznek számukra a munkavállalás hiányából fakadó negatív pressziók. A vállalatigazgató vagy asszisztens viszont a munkanélküliség által nemcsak jelentős jövedelemcsökkenést él át, de

az esetek túlnyomó részében az identitás és társadalmi státusz alapját is jelentő munkahely elvesztésével életviteli és társas kapcsolati válságba jut.

A továbbiakban egy Magyarországon a 90'-es években a MTA Politika Tudományok Intézete által készült felmérésből és munkanélküliekkel készült riportokból gyakorlati példákat hoznék a fentebb bemutatott elméletre. Két kérdést állítottam a középpontba az egyik a munkanélküliek közérzete, a másik a munkanélküliek és az aktív dolgozók vélekedése a munkanélküliségről. Az első kérdés a munkanélküliek általános önmegítélése és közérzete. Mennyiben tér ez el a nem munkanélküliektől? A kérdés megválaszolásához segítséget nyújt az alábbi táblázat, amelyben adott kérdésekre foglalkoztatott és munkanélküliek véleményét hasonlították össze.

7. táblázat

A munkanélküliek önmegítélése és ennek eltérése a dolgozókétól

Az alábbi kijelentésekkel egyetértők aránya	Dolgozó	Munkanélküli
Mindennap sokféle emberrel találkozom	61,2	50,6
Egész nap van valami elfoglaltságom	86,5	60,3
Amit én csinállok, az a társadalom egészére nézve hasznos	76,4	32,6
A társadalom megbecsüli az olyanokat, mint amilyen én vagyok	50,2	28,4
Majdnem mindennap vannak rendszeres tennivalóim	84	66,1

(megkérddezettek százalékában)

Forrás: Alkalmazkodás a munkanélküliséghez, MTA Politikai Tudományok Intézete

A táblázatot elemezve tapasztalhatjuk, hogy a munkanélküliek kevésbé tartják magukat a társadalom hasznos tagjainak és kevésbé is érzik magukat megbecsültnek, mint a dolgozók. Továbbá szembetűnő, hogy a mindennapjaik során szűkebb a társadalmi kör, egyhangúbb és kevésbé változatos élet jellemzi őket, mint az aktív munkavállalókat.

A munkanélküliség megítélésében és ezzel a munkanélküliek lehetőségeinek alakulásában döntő szerepet kap a közvélemény, hiszen a munkanélküliek önképe, önmegítélése nem kis mértékben attól függ, hogy a közvetlen illetve a szélesebb társadalmi környezet milyen képpel rendelkezik a munkanélküliségről, mit gondolnak azokról, akik munkanélkülivé válnak.

A munkanélküliek és környezetük munkanélküliséggel kapcsolatos megítélése és közérzete a következő táblázatban megfogalmazott kérdésekre adott válaszaikból is tükröződik.

8. táblázat

A munkanélküliek és az aktív dolgozók vélekedése a munkanélküliségről

Az alábbi kijelentéssel egyetértők	Aktív dolgozók	Munkanélküliek
A munkanélküliségnél még a nehéz munka is jobb	74,2	56,5
A munkanélküliek maguk is hibásak abban, hogy nincs munkahelyük	31,7	12,1
Az aktív dolgozók nem képesek megérteni, hogy mit jelent munkanélkülinek lenni	43,3	49
Ha az ember elveszíti az állását, könnyen el tud helyezkedni máshol	8,3	6,3
Ha magas a munkanélküli segély, akkor sokan inkább a munkanélküliséget választják, és nem keresnek állást	58,5	41,1

(megkérdezettek százalékában)

Forrás: Alkalmazkodás a munkanélküliséghez, MTA Politikai Tudományok Intézete

Szembetűnő tehát a munkanélküliek és a munkavállalók közötti általános feszültség, az aktív dolgozók általánosságban a munkanélkülieket tartják felelősnek saját sorsukért, úgy gondolja a többség, hogy az a munkanélküli, aki igazán dolgozni szeretne, rövid-, ill. hosszabb távon kell, hogy találjon munkát.

Az alábbiakban a riport során készült néhány munkanélküli véleményét szeretném közölni a munkanélküliségről. Az állás nélkül maradtak közérzete igen rossz: „... *az embernek olyan félelemérzete van, vagy nem is tudom, hogy hogy mondjam. Feleslegesnek érzi magát az életben és elgondolkodik rajta, hogy mit ér 25–26 év munkaviszony után...* „Az még meg lehet nagyjából érteni, hogy megszűnik az ember alatt a cég, vagy, hogy kirúgják. A legnagyobb megalázás az, hogy az ember hiába megy bármilyen céghez, mindenhol az mondják, hogy most nem, most nem lehet, talán majd később visszatérünk rá.”

A munkanélküliség következményei nemcsak magát a munkanélkülit korlátozzák. A közeli hozzátartozókra is erős befolyással van a jólétre, a tisztelet és az életkilátásaik jelentősen. Magát a kereső képes személy munkaképességét, teljesítményét, szolidaritását és betegállapotát befolyásolja (Bundeszentrale für politische Bildung): „*Hát a környezetemben furcsállották, hogy munkanélküli segélyre kerültem. Mindenki csodálkozott, és meg volt lepődve. Először nem is igen árultuk el, mert magam is röstelltem, megmondom őszintén...*”

De természetesen vannak, akik másként gondolkodnak a munkanélküliségről, esetenként pozitívan élik meg, ennek természetesen feltétele, hogy rendelkezik-e az újdonsült munkanélküli hosszú távú tartalékokkal, nevel-e gyermeket, ill. a házastárs jövedelme is befolyásoló tényező. Az alábbiakban egy felsőfokú végzettséggel rendelkező hölgy nyilatkozik: „*Az ember ilyenkor nyitottá válik, sok mindent képes befogadni... Tanulok,*

különböző tanfolyamokat végzek... Böngészve az újságokat számtalan jó lehetőséget fedezek fel, nemcsak tanfolyamokat, hanem előadásokat is....” (42 éves hölgy).

A felnőttek 40 százaléka, akik 2001-ben elvonókúrán kezelésen alkohol, gyógyszer vagy drogfüggőség miatt kezeltek (német nyugdíjbiztosítási egyesület), - munkanélküliként voltak bejelentve. Az ambuláns létesítmények feljegyzései szerint a férfi alkoholbetegek 27 százaléka munkanélküli vagy nem foglalkoztatott, a nőknél ez az arány akár 28 százalék is lehet.

Egyes tanulmányok a munkanélküliek fogyasztási szokásait megfigyelve növekvő alkoholfogyasztást állapítottak meg. Szenvedélybetegekkel foglalkozók szemében a munkanélküliség, mint az egyik legnagyobb probléma áll az újra- integrálódás útjában a drog és alkoholbetegek esetén.

A munkanélküliség lehetséges egyéni következményei, - különösen tartós munkanélküliség esetén:

- a pszichológiai és egészségügyi problémák,
- a megszerzett tudás elértéktelenedése,
- társadalmi és szociális, kulturális elszigetelődés,
- családi feszültség és konfliktusok,
- alkoholizmus, kábítószer
- eladósodás veszélye,
- agresszivitás.

A megnevezett körülmények között szoros összefüggés áll fenn.

A fejezetben megállapítottam, az emberek számára a munka nem egyszerűen jövedelemszerzési tevékenység, hanem szociális jelentősége van: a munkavégzés és intézményei az élet egészének legalapvetőbb szervezői közé tartoznak a modern társadalmakban. Ezért a munkanélküliek sokkal alapvetőbb dolgoktól vannak megfosztva, mint a munka-jövedelemtől, amikor nincs munkahelyük. A megváltozott élethelyzet hatással van az emberek egészségi állapotára, önértékelésére, társas kapcsolataira és a társadalmi- közösségi aktivitásra.

4.Összegzés, javaslatok

4.1. A hipotézisek értékelése

TDK-dolgozatomban a munkanélküliség gazdasági és társadalmi hatásaival foglalkoztam. Ahogy a bevezetőben is megfogalmaztam, a munkanélküliség korunk túlzás nélkül, egyik legnagyobb problémája. A bevezetőben négy hipotézist fogalmaztam meg. Az alábbiakban ismét felsorolom a hipotéziseket, és egyesével értékelésre kerülnek.

Az első hipotézis így szólt: a vizsgált országokban a munkanélküliség és a GDP között szoros, pozitív irányú kapcsolat áll fenn Okun törvényének megfelelően. A regressziós vizsgálat eredménye szerint az országok többségében lineáris a kapcsolat típusa, a korrelációs vizsgálat szerint, pedig ha nő a munkanélküliség csökken a reál GDP értéke, azaz egyenes arányosság áll fenn a két ismérv között, tehát mind Okun- törvényét, mind a hipotézist sikerült alátámasztanom.

A második hipotézis az alábbi: a GDP arányos munkaerő-piaci kiadások a fejlett uniós tagállamokban magasabbak, mint az újonnan csatlakozott államokban. A vizsgált országok GDP arányos munkaerőpiaci kiadásait táblázatba rendeztem, majd összehasonlítottam. Arra a következtetésre jutottam, hogy a fejlett uniós országokban a kiadások többszöröse az újonnan csatlakozott országok munkaerőpiaci kiadásainak.

A harmadik hipotézis szerint, a munkanélküliség, és a népesség reprodukciós rátája (az egy nőre jutó gyerekszám) között szoros kapcsolat van, tehát a munkanélküliség növekedése, a népesség növekedését csökkenti. Erre a hipotézisre a korrelációs vizsgálattal kerestem választ. Ezzel a statisztikai módszerrel sikerült alátámasztanom, hogy igaz az a feltételezés, hogy a munkanélküliségi ráta növekedése a reprodukciós rátát csökkenti az országok többségében; tehát bizonyítottam, hogy létezik összefüggés a két változó között és igazoltam a munkanélküliség káros hatását ezen a területen is.

A negyedik hipotézis: A munkanélküliség hatással van az emberek egészségi állapotára, önértékelésére, társas kapcsolataira és a társadalmi- közösségi aktivitásra. A munkanélküliek körében gyakoribbak a szenvedélybetegségek (alkoholizmus, kábítószer).

Az eredmények szerint, az emberek számára a munka nem egyszerűen jövedelemszerzési tevékenység, hanem szociális jelentősége van: a munkavégzés és intézményei az élet egészének legalapvetőbb szervezői közé tartoznak a modern társadalmakban. A megváltozott élethelyzet hatással van az emberek egészségi állapotára, önértékelésére, társas kapcsolataira és a társadalmi- közösségi aktivitásra.

4.2. Összegző gondolatok, a dolgozat újszerű megállapításai

A gazdasági hatások vizsgálata mellett kíváncsún tartom a társadalmi hatások egyenrangú kezelését. A kitűzött célt, miszerint hasonló arányban foglalkozom a két területtel sikerült teljesítenem. Mind a két tudományterületen belül két- két témát vizsgáltam.

A munkanélküliség negatív következményei hamar megjelennek a gazdasági mutatószámokon keresztül. A munkanélküliség növekedése tehát egyenes arányban csökkenti a gazdasági kibocsátást. Tehát minél magasabb a munkanélküliség annál jobban romlik a gazdasági kibocsátás, ami tovább erősíti a munkanélküliség növekedését. Az állásukat elvesztőknek az állam munkanélküli segílyt ad, amely tömeges munkanélküliség esetén súlyosan megterheli a költségvetést. A munkaerő-piaci kiadások azonban nemcsak munkanélküli segílyeket tartalmaznak, hanem az új munkahelyek teremtésére fordított kiadásokat is. Ha a munkanélküliség tartós, akkor súlyos következményeket okoz nemcsak gazdasági, hanem társadalmi és egyéni szinten is. A munkanélküliek elvesztik önértékelésüket, konfliktusba kerülnek környezetükkel, súlyosabb esetben szenvedélybeteggé válnak. A tartós munkanélküliség által keltett problémákkal pedig az államok rendkívül nehezen képesek megbirkózni.

A dolgozatban a munkanélküliséggel egy másik problémát is összekapcsoltam, amelyik Európában minden országot kivétel nélkül érint: a drasztikus népességfogyás.

Logikusnak tűnik az a kijelentés, hogy a munkanélküliség és a reprodukciós ráta csökkenése között szoros korrelációs kapcsolat van. A számítások eredményei szerint is igaz ez a feltételezés a vizsgált országok többségében. Közepesen szoros a kapcsolat a tízből hat országban: Németországban, Bulgáriában, Szlovákiában, Görögországban, Finnországban és Lengyelországban. Ez azt jelenti, hogy a munkanélküliség növekedése a reprodukciós ráta ütemének csökkenését idézi elő. Ezzel a vizsgálattal egy újabb területen sikerült bizonyítanom a munkanélküliség káros hatását.

A dolgozatban tehát bemutattam milyen közvetlen és közvetett káros következményei vannak a munkanélküliségnek hosszú és rövidtávon. A gazdasági és társadalmi fejezetek természetesen további pontokkal bővíthetők, amelyek közötti összefüggések jövőbeli kutatások tárgyát képezhetik.

Felhasznált Irodalom

- Balkán Monitor (2005): Adócsökkentést javasolnak Bulgáriában. ICEG EC – Corvinus, Budapest, 2005.
- Bánfalvy Csaba- Laki László (1992): Alkalmazkodás a munkanélküliséghez. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest 1992.
- Bánfalvy Csaba (2002): A munkanélküliségről. Wesley Könyvek, Budapest, 2002.
- Ehrenberg G. - Smith R. (2003): Korszerű munkagazdaságtan. Panem Kiadó, Budapest, 2008. 590-617. o
- Fóti János –Lakatos Miklós (2006): Foglalkoztatottság és Munkanélküliség. Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest, 2006. 113.o.
- Galasi Péter- Nagy Gyula (1997): A munkanélküliség gazdaságtana Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. 120.o.
- Hall. R. E.- Taylor J. B. (1991): Makroökonómiai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1997.
- Kerékgyártó Györgyné - Mundrocz György (2001): Statisztikai módszerek alkalmazása a gazdasági elemzésben. Aula Kiadó, Budapest, 2007.
- Koop, G. (2005): Közgazdasági adatok elemzése. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Mankiw, N. G. (1997): Makroökonómia. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 383.o.
- Meyer Dietmar - Solt Katalin (1999): Makroökonómia. Aula, Budapest, 1999.341.o.
- Misz József (2007): A Makroökonómia Alapjai. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007.
- Samuelson P. A. - Nordhaus W. D (1998): Közgazdaságtan. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2008.
- Valkovics Emil (2001): Demográfia. Osiris Kiadó, Budapest. 2001. 21.o.

Internetes adatbázis:

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

Internetes hivatkozások:

Bundeszentrale für politische Bildung:

http://www.bpb.de/themen/1XDG03,0,Folgen_der_Arbeitslosigkeit.html

EU Cég és Ágazati Portál: <http://hungary.openeu.eu/2008/03/05/uj-csodafegyvere-van-a-szlovak-gazdasagnak/>

Hartz- törvények: <http://www.hartz-iv-iii-ii-i.de/>

HR Portál- Minden a munkavilágából: <http://www.hrportal.hu/c/lengyel-munkaerohiany-azsiaba-vezet-az-ut-20080207.html>

Napi Gazdaság:

http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/privatizal_spanyolorszag.466676.html

Magyar Munkaerőpiaci Alap: <http://www.parlament.hu/irom39/01498/adatok/fejezetek/63.pdf>

Világgazdaság Online: <http://www.vg.hu/gazdasag/az-olimpia-tovabb-duzzasztotta-a-gorog-hiany-64072>

Mellékletek

Foglalkoztatási ráta

Év / Ország	Magyarország	Németország	Egyesült Királyság	Spanyolország	Lengyelország	Görögország	Finnország	Litvánia	Bulgária	Szlovákia
2000	56.3	65.6	71.2	56.3	55.0	56.5	67.2	59.1	50.4	56.8
2001	56.2	65.8	71.4	57.8	53.4	56.3	68.1	57.5	49.7	56.8
2002	56.2	65.4	71.4	58.5	51.5	57.5	68.1	59.9	50.6	56.8
2003	57.0	65.0	71.5	59.8	51.2	58.7	67.7	61.1	52.5	57.7
2004	56.8	65.0	71.7	61.1	51.7	59.4	67.6	61.2	54.2	57.0
2005	56.9	66.0 ^b	71.7	63.3 ^b	52.8	60.1	68.4	62.6	55.8	57.7
2006	57.3	67.5	71.6	64.8	54.5	61.0	69.3	63.6	58.6	59.4
2007	57.3	69.4	71.5	65.6	57.0	61.4	70.3	64.9	61.7	60.7
2008	56.7	70.7	71.5	64.3	59.2	61.9	71.1	64.3	64.0	62.3
2009	55.4	70.9	69.9	59.8	59.3	61.2	68.7	60.1	62.6	60.2

Forrás: Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) alapján saját szerkesztés